

Horti P. rajza.

RÉGI MAGYAR CSATTOK ÉS RUHAKAPCSOK.

A nép ruházati szükségleteinek kielégítésével az őskortól kezdve maga a népipar foglalkozott, a naiv gondolkodás, az ősi művészi fölfogás számos becses emléket hagyott reánk, melyeknek ornamentális forma-gazdagságából még ma is merítünk.

Maga a művészet már sok századdal ezelőtt fölismerte a kincset, a mi a nép ilyenemű alkotásaiban rejlik és megnemesítve, átalakítva azokat, míg egyrészt maga is tanult a néptől, másrészt művészies formákat adott vissza a népnek mindennapi szükségletet képező házi eszközein és ruházati kellékein.

Az úgynevezett kisebb művészetek közül különösen az ötvösművesség s az agyagművesség alkotásain látunk erre példákat.

A művészek közül pedig csak két nevet említék: Lionardo da Vinci és Dürer Albert, a kik hátrahagyott irataikban maguk elismerik, hogy ornamentális elemeket a néptől kölcsönöztek. Hogy mennyi ilyen elem van a magyar népies és házi ipar termékein, azt e folyóirat olvasóinak már nem kell fejtegetni. Legújabbban *Dékáni* Árpád mutatott be folyóiratunk múlt évi folyamában Halas vidékéről való paraszt-csattokat, melyeknek eredeti ősi formái és ornamentikája legnagyobb mértékben felhívta volt figyelmünket. Már a következő számban *Thomka* Gyula tett közzé egy érdekes sorozatot Zólyom- és Gömör-vármegye területéről, idei legutolsó számunkban pedig *Könyöki* József hasonlóképp Felső-Magyarországról ismertetett újabb formákat, melyekben már a vallásos szimbolumok is jelentékeny szerepet játszanak. Már az első közlemény megjelenése után mutattam be még az év elején a pozsony-széleskúti buzgó régiséggyűjtő: *Spitzer* Mór gyűjteményéből az országos régészeti társulatban egy több mint kétszáz darabból álló csatt- és ruhakapocs-gyűjteményt, melyben az őskortól kezdve napjainkig vannak népies és hazai ötvösök kezére valló mívű példányok bronzból, vasból, sárgarézéből, ónból és ezüsből.

A gyűjtemény jelentékeny része Pozsonymegyéből, többi része is azonban Felső-Magyarországról való. Csaknem mindazok a formák megvannak benne, a melyeket eddigi közleményeink ismertettek.

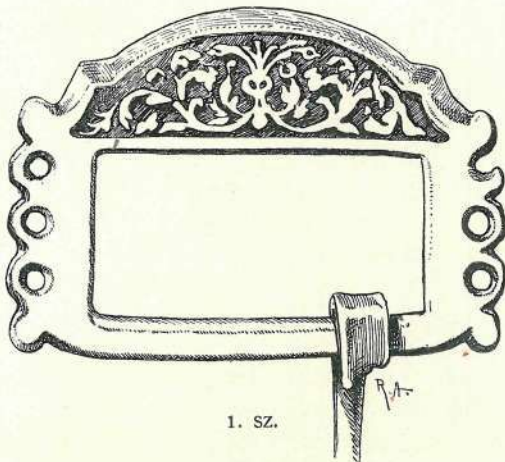
Az 1. szám alatt bemutatott csatt formájára nézve még a népies sorozathoz tartozik, de a fején látható bevésett aljú díszítmény már művészi kompozícióra vall s korát is körülbelül a század elejére teszi.

Nagyon tanulságos és épen azért becses sorozata a Spitzer-féle gyűjteménynek a ruhakapcsok, nagyobbára női ingvállak s pruszlikokról szedett példányai.

A 2. számú félkapocs egyike a legrégebb formáknak a szív alakjával és az ebből kinövő két százszorszép-virággal. Népies alkotásokon már a XVII. században előforduló motívum.

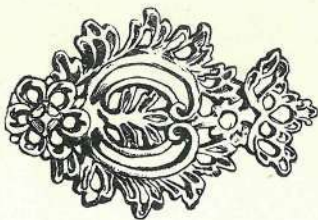
2. SZ.

1. SZ.

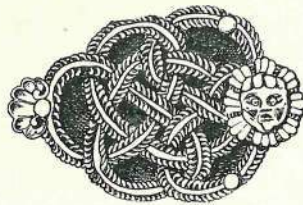
8. SZ.

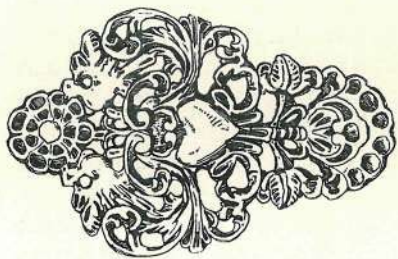
5. SZ.

11. SZ.

10. SZ.

6. SZ.

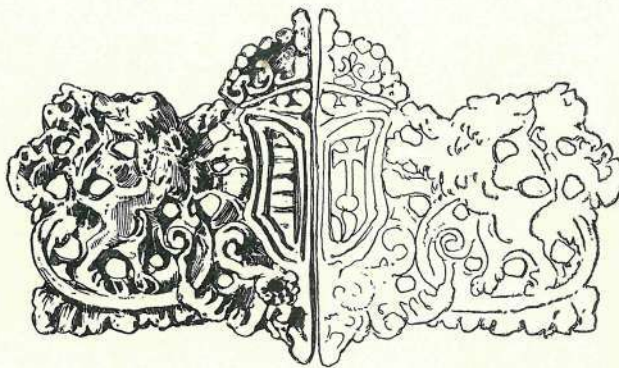
12. SZ.

7. SZ.

3. SZ.

9. SZ.

4. SZ.

A 3. számú áttört mívű kapcson ismét a szívet látjuk díszítés gyanánt, levelektől körülvéve, míg a 4. szám alatti félkapocs virágzó ágat mutat, végén a stilizált százsorszép-virággal.

Az 5. szám alatti ugyanannak az eszmének a kifejezése, csak hogy már művészibb rajzban kivive. A kapocs közepén ott van az ág s végén a kapocs kampóját fedő virág.

Már ötvösművészet számba megy a 6. számú ingváll-kapocs, melyben ismét a szívet s a két galamb által tépdesezt százsorszép-virágot, végződésén pedig tulipánt és stilizált bazsarózsát látunk. A szívet, a virágot tépdesező két galambot XVII. és XVIII. századbéli jegygyűrűinken teljesen hasonló előállításban gyakran látjuk.

A 7. szám alatti öntött s vésett mívű, áttört ezüst-kapocs szintén az előző motívumokat használja föl, hanem még művészibb koncepcióban. A barokkos kagylódísz mutatja rajta, hogy készítésének korát még a múlt század közepére tehetjük.

Következő számú kis kapcsunk tulajdonképpen egy áttört mívű boglár, melyen az epervirág közepén még a befoglalt ékkő is példázva van, úgy, a mint az ötvöseinknél a múlt század elején divatban volt.

A 9. szám alatt bemutatott kapocspár, mely Magyarország két oroszán által tartott címeréből van alkotva, a felvidéken leginkább el van terjedve. A címer stilizálása olyan, a minő Rákóczy korában volt divatos, miért is kapcsunk korát is a XVIII. század elejére tehetjük.

De az egész gyűjtemény legérdekesebb és legbecsesebb darabja a 10. szám alatti öntött és vésett mívű, ezüstből való példány, mely középen reneszánsz-modorú angyalfőt mutat, míg a kapocs egész testét szépen font s zsinórt utánzó vitézkötés képezi.

Már magában véve rendkívül érdekes gondolat, hogy a magyar ruhának sok századon át eredeti díszét képező szövet-zsinórzat és vitézkötés nemes fémből elkészítve alkalmaztassék a ruhán. Maga a kivitel pedig határozottan művészi.

1335-ben a lengyel trón betöltésének kérdése s a cseh-magyar szövetség megkötése alkalmából Kázmér lengyel király, János cseh király, Károly morva örgróf, Szilézia és Szászország hercegei s hazánk főméltóságai nagyszámú kísérettel gyűltek egybe a fényes visegrádi várba. A zajos udvari ünnepélyek ezen idő alatt, melybe Erzsébet királyné nevenapja is beleesett, egymást érték. A cseh király fiát, Károly morva örgrófit, Róbert Károly királyunk ez alkalommal lovaggá avatta, ki is ezúttal „drága lovakat, aranyos szerzőségeket, csótárral, nyergekkel, *vitézkötést* és puzdrát“ kapott emlékül. Aligha csalódunk, ha azt hisszük, hogy ez a XIV. századbéli „vitézkötés“ is ilyen magyar atillára vagy mentére való, aranyból készült ötvös-mű s bizonyára a budai ötvösök remeke volt.

A 11. szám alatti filigrános mente-csatt két ilyen részletből állt, melyet középen lánc kötött össze. Ez maga a század elejéről való, de divatban voltak még a hatvanas évek magyar világában is. E példánynál a stilizált tulipán érdekel bennünket. Ilyeneket a múlt század közepétől kezdve kerek köpenyegeiken leginkább jobbmódú iparosaink, főleg pedig a molnárok viseltek. Kék posztóruhájuk a szakolcai, ma már szintén megszűnt gyárban készült. A Spitzer-gyűjteményben van még egy tekintélyes sorozat régi s szintén a népies viselethez tartozó gombokból. Ezek közül most csak egyet mutatok be 12. szám alatt. Ez epervirágot ábrázol s szintén régi ötvös-tradíció. XV. és XVI. századbéli kelyheknel dúsan találunk ilyeneket gyakran hazánkban. Gombnak használva, a szirmok gyakran zománcozva vannak s középpütt gránát, vagy fél-ékkő díszlik. Különösen színes női ruhához oly jól festenek, hogy valóban méltó volna a modern iparban feleleveníteni divatjukat. Ez az itt bemutatott sok apróság is mutatja, hogy milyen parányokból kell összehordanunk iparművészetünk nemzeti eredetének adalékait.

Dr. Szendrei János.